

SURİYE'DEKİ GELİŞMELER VE BEKLENTİLER

SURİYE'DEKİ GELİŞMELER VE BEKLENTİLER

- 61 yıldır iktidarda olan Baas rejimi; gerisinde siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal bir enkaz bırakarak devrilmiştir. 13 yıl süren iç savaş, ekonomik faaliyetlerde tam bir çöküntüye neden olmuştur.
- Hedefine ulaşan Suriye devriminin, Esad rejiminin yerine ne koyacağı ise henüz netleşmemiştir. Ülke, siyasi ve askeri olarak çok parçalı bir yapı arz etmektedir.
- İstikrar ve güvenliğin yanı sıra katılımcı bir siyasi sistemin tesis edilmesi kolay olmayacaktır.
- Suriye'nin siyasi ve askeri olarak bir denge noktasına ulaşması, iç ve dış aktörlerin çıkarlarının asgari müştereklerde bir araya gelmesine veya bunların diğer aktörlere dayatılmasına bağlıdır.
- Yaşadığı yıkımın altından tek başına çıkması imkânsız görünen Suriye'ye uluslararası destek sağlanması zaruridir. Bunun için asgari de olsa hukuk düzeninin tesis edilmesi gerek şarttır.
- Türkiye; ülkemize yönelik terör ve sığınmacı akışına mâni olacak, gönüllü geri dönüşler için cazibe yaratacak, nispeten güven ve istikrar içinde bir Suriye arzu etmektedir.
- Gerekli koşullar oluştuğu takdirde Suriye, ülkemiz için altyapı, konut, enerji ve ticaret başta olmak üzere pek çok sektörde büyük fırsatlar sunacaktır. Ancak, Suriye'deki kaotik durumun tam olarak neye dönüşeceği belirsizliğini korumaktadır.
- Yine de ekonomik ve ticari potansiyelimizin maksimize edilmesi adına, uygun şartlar oluştuğunda hemen harekete geçebilecek şekilde hazır olunmasında fayda görülmektedir.

SURİYE'DEKİ GELİŞMELER VE BEKLENTİLER

Rejimden Önce Yıkılan Ekonomi

61 yıldır iktidarda olan Baas rejimi; geriye siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal bakımdan tam bir enkaz bırakarak 8 Aralık 2024'te devrilmiştir.

Temel gelir kaynakları petrol, dış yardımlar, yurt dışında çalışan Suriyeli işçilerin döviz transferleri ve tarımdan oluşan Suriye'de 2011'de başlayan iç savaş, ekonomik faaliyetlerde büyük çöküntü yaşanmasına neden olmuştur.

Petrol bölgelerinin kontrolünü kaybeden ve bu sektördeki üretimi bıçak gibi kesilen Şam yönetimi; Doğu Akdeniz'in en büyük petrol ihracatçısı iken kendi petrolünü terör örgütü PKK/YPG'den satın alır hale gelmiş ve büyük kayba uğramıştır. Zira o döneme kadar, petrol ihracatı ülkenin toplam ihracatının 2/3'ünü, bütçe gelirlerinin de 1/2'sini oluşturmuştur.¹ Uluslararası yaptırımların bir parçası olarak Suriye'den petrol ithaline gelen ambargo da ülkeyi en önemli geçim kaynağından etmiş, neticede petrol ve madencilik sektörü reel anlamda %94 küçülmüştür.² Halkın önemli kısmının istihdam edildiği tarım sektöründe, büyük kısmı iç piyasada tüketilen zirai üretim; yoğun çatışmaların yanı sıra tohum, gübre, yakıt ve makine yedek parçaları gibi girdilere erişimin zorlaşması nedeniyle %40'ın üzerinde düşmüş, ekili araziler de %25 azalmıştır.³ Yurt dışında çalışan Suriyeli işçilerin döviz gelirleri ile Rusya, İran ve Çin dışında uluslararası destek ve finansman akışı da neredeyse tamamen kesilmiştir.

Temel ihtiyaçları asgari seviyede karşılamanın öncelik halini aldığı Suriye'de toplam üretim ve imalat, iç ticaret, ihracat, ithalat, milli gelir ve GSYİH yüksek oranlarda düşmüş, satın alma gücü ve özel tüketim de bitme noktasına gelmiştir. Ülkenin ekonomik göstergeleri, bütçe dengesi ve döviz kurlarındaki düzen tamamen bozulmuş; fiziki altyapı, enerji altyapısı ve sanayi tesisleri tahrip olmuş, yakıt ve elektriğe erişim zorlaşmıştır.

Aslında yıkılmış vaziyette olan devlet düzeninin bu kadar süre ayakta kalabilmesi; Beşar Esad'a İran, Rusya, Çin'den gelen mali destek ve hibelerin yanında, ülkenin yoğun şekilde yasa dışı ticarete yönelmesiyle ve captagon adlı uyuşturucu maddenin önemli bir üreticisi/satıcısı haline gelmesiyle mümkün olmuştur. Lübnan üzerinden Körfez ülkelerine, hatta Türkiye'ye bile sevk edilen bu maddenin trafiğinden son dönemde 5 milyar dolar gelir elde edildiği ileri sürülmüştür.⁴

Son dönemde Orta Doğu'da istikrarsızlığın artması ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi küresel düzlemdeki gelişmeler, ülke ekonomisinin ardından B.Esad'ın da sonunu getirmiştir. Batı ülkelerince mali ve askeri olarak desteklenen Ukrayna karşısında zafiyete uğrayan Rusya ve Gazze merkezli Orta Doğu krizinde vekil unsurlarıyla birlikte ciddi güç kaybeden İran, artık bir noktadan sonra Esad rejimini ayakta tutacak siyasi, mali ve askeri imkânı kendilerinde bulamamıştır. Niyetlendiği

küresel hegemonyayı eline geçirmeden uluslararası anlaşmazlıklarda açıktan taraf olmamayı tercih eden Çin'in pasif desteğinin de Şam yönetimi için bir anlamı kalmamıştır.

Esad Sonrası Durum ve Beklentiler

Diktatöryal Baas rejimine son verme maksadına ulaşan Suriye devriminin, onun yerine neyi koyacağı ise henüz netleşmemiş durumdadır.

Ülke bir tarafta Heyet Tahrir Şam (HTŞ) ile hareket eden muhalif grupların Fırat Nehri batısındaki alan hakimiyeti ile Suriye Milli Ordusu'nun (SMO) Türkiye sınırlarındaki, Özgür Suriye Ordusu'nun (ÖSO) da Ürdün-Irak hudutlarındaki kontrolü; diğer tarafta ise PKK/YPG terör örgütünün Fırat Nehri doğusundaki etki alanı arasında, siyasi ve askeri olarak çok parçalı bir yapı arz etmektedir. Elindeki bölgeleri çatışmaksızın muhaliflere teslim eden rejim kalıntılarının ise halihazırda görünür olmasalar bile bir yerlerde kullanıma hazır şekilde beklediklerini tahmin etmek sanırım zor olmaz.

HTŞ'nin Mart 2025'e kadar görev yapmak üzere atadığı geçici yönetim; boş bir hazine ve yüklü miktarda borç devralırken, öncelikli olarak "ülke genelinde güvenliği ve stabilizasyonu, yurt dışındaki vatandaşların ülkeye dönmesini ve temel kamu hizmetlerini ifa etmeyi" hedeflediğini açıklamıştır. Ancak, iç savaşta yarım milyon insanın hayatını kaybettiği, nüfusunun yarısının göçe zorlandığı, altyapısının ve ekonominin felç olduğu Suriye'de bu amaçlara ulaşılması tabiiyle kolay olmayacaktır.

Bir çatı yapılanma olan HTŞ'yi oluşturan grupların kendi aralarındaki olası çekişmeler; HTŞ ile SMO- ÖSO arasındaki çıkar ayrılıkları ve ülkenin nasıl idare edileceğine dair görüş farklılıkları; bütün bu grupların hepsinin birden başta petrol sahaları olmak üzere alan kontrolü için PKK/YPG ile girmeleri beklenen mücadele; nihai olarak da ülkenin geleceğine etki etmek isteyen devletlerin politikaları, yeni Suriye'nin şekil ve şemali açısından belirleyici olacaktır.

Nitekim, rejim devrilir devrilmez harekete geçen İsrail, Suriye'nin etrafına tehdit teşkil etmesine uzunca bir süre mâni olacak şekilde ülkenin askeri altyapısını yok ederken, aynı zamanda toprak işgaline de girişerek kendisine stratejik derinlik kazandırmıştır. ABD hem küresel bir aktör olarak hem de PKK/YPG'ye olan desteği nedeniyle, yeni Suriye'nin şekillenmesi sürecine öyle ya da böyle müdahil olacaktır. Her ne kadar güç kaybetmiş olsa da İran'ın istikrarsızlık yaratma kapasitesi hiçbir zaman yabana atılmamalıdır. Rusya en azından Doğu Akdeniz'deki mevcudiyetini korumak için farklı oyun planları yapacaktır. Çin ise küresel stratejisinin yanı sıra HTŞ bünyesindeki Uygur unsurların varlığını da dikkate alarak birtakım hamlelere girişecektir.

Dolayısıyla Suriye'de, yeni bir vekil unsurlar ve/veya doğrudan devletler arası mücadeleye yol açabilecek pek çok farklı çıkar ve angajman, oldukça mümbit bir ortam söz konusudur. Bu aşamada, ülkenin toprak bütünlüğünü koruyup koruyamayacağı veya bölünecekse bile bunun hangi şartlarda ve nasıl olacağı dahi

bilinmemektedir. Suriye'nin siyasi ve askeri olarak bir denge noktasına ulaşması, iç ve dış aktörlerin beklenti ve çıkarlarının asgari müştereklerde rızaya dayalı şekilde bir araya gelmesine veya bunların diğer aktörlere cebren dayatılmasına bağlıdır. Yani çok bilinmeyenli Suriye denkleminin çözümü, kolay ve kısa sürede olmayacaktır.

Suriye'ye Hangi Şartlarda Yatırım Yapılabilir

Suriye'nin bütün bu yıkımın altından tek başına çıkması imkânsız görünmektedir. Suriyeli sığınmacı sorunundan mustarip olan başta Avrupa Birliği olmak üzere, Körfez ülkelerinin, ABD'nin, uluslararası finans ve yardım kuruluşlarının desteği zaruridir. B.Esad döneminde Batı yaptırımlarına karşı çıkararak rejime destek olan Çin'in, siyasi çekinceleri giderilebildiği

takdirde yeniden imar faaliyetleri için finansman sağlaması önemli olacaktır. Ancak bütün bunların sağlanabilmesi için Suriye'de asgari de olsa hukuk düzeninin, en azından ticaret ve yatırım yapılabilecek koşulları sağlayacak düzeyde nispi güvenliğin tesis edilmiş olması gereklidir. Kapsamlı ve gelecek vadeden istikrar şartlarının oluşması, temel insani ve altyapı ihtiyaçlarının karşılanmasıyla birleştiğinde, Suriyeli sığınmacıların gönüllü olarak ülkelerine dönmelerinin de yolu açılmış olacaktır.

Suriye'nin yeniden imarına yönelik yatırımların finansmanında dış desteklerin haricinde ülkenin petrol ve gaz rezervleriyle Esad Ailesinin ve rejimin diğer üyelerinin yurt dışına kaçırdıkları milyarlarca dolar değerinde olduğu iddia edilen servetlerin de bir şekilde devreye alınması işleri kolaylaştıracaktır.

Türkiye'nin Suriye'den Beklentileri

Türkiye, Suriye'nin politik birliğin ve toprak bütünlüğünün korunmasını önceleyen bir politika izlemektedir. Ülkemize yönelik terör ve sığınmacı akışına mâni olacak, mümkünse gönüllü geri dönüşler için cazibe yaratacak, nispeten güven ve istikrar içinde bir Suriye arzulamaktadır. Böyle bir ortam Türkiye'nin Suriye ile olan ticaretinin ve yatırımlarının farklı boyutlar kazanmasına da hizmet edecektir.

Esasen, 2011'de başlayan kriz öncesinde Türkiye ile Suriye arasında imzalanan serbest ticaret anlaşmalarıyla 2 milyar doları geçen ticaret hacminin 2012'de 5 milyar doların üzerine çıkması hedeflenmiş ayrıca ticaret, toplu konut, sivil havacılık, turizm ve sağlık gibi pek çok alanda iş birliğin geliştirilmesi planlanmıştı.⁵ Suriye; ikili ticari ilişkilerimizin ötesinde, ekonomimizin Mısır, Ürdün ve Körfez ülkeleri öncelikli olmak üzere bölgenin tamamına açılan kapısıydı. Orta Doğu'yu Avrupa'ya bağlayan Akdeniz ticaret yollarına ve enerji koridorlarına erişimi olan jeostratejik bir konumdaydı.

Suriye'deki gelişmeler nedeniyle bu planların gerçekleşmesi mümkün olmamıştır. İç savaşla birlikte ekonomik yapının hızla çöktüğü Suriye'de daralan talep ve iştirak ettiğimiz uluslararası yaptırımlar, ikili ticaretimize darbe vurmuş ve ticaret hacmimiz 2012'de 565 milyon dolara kadar gerilemiştir.⁶ Suriye üzerinden 11 Orta Doğu ülkesine yapılan ihracatımız da durumdan olumsuz etkilenmiştir.

Suriye krizinin en ağır yükünü Türkiye'nin sırtladığını ifade etmek yanlış olmaz.

Suriye'ye olan ihracatımız azaldığı gibi sığınmacıların akın etmesiyle ekonomik kaybımız da arttıkça artmıştır. Bu gelişmeler Türkiye'yi sosyal ve kültürel olarak da menfi yönde etkilemiştir.

Ancak kriz ortamının kısa sürede kendi ekonomisini ve ağlarını üretmesi, özellikle de gümrük kapılarımızın bulunduğu bölgelerin Türkiye'ye yakın rejim muhaliflerince kontrol edilmesi ikili ticaretin kendi mecrasını bulmasına yardımcı olmuştur.⁷ 2024'ün ilk on ayında ticaret hacmimiz yaklaşık 2 milyar dolar olarak gerçekleşmiş; en çok ihraç ettiğimiz ürünler değirmencilik ürünleri, hayvansal ve bitkisel yağlar, plastik ve mamulleri olurken; en fazla ithal ettiğimiz ürünler ise hayvansal ve bitkisel yağlar ile pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat olmuştur.

Suriye, güvenlik ve istikrarın sağlanıp yatırım yapılabilecek hale geldiği takdirde ülkemiz için büyük fırsatlar sunabilecek potansiyeldedir. Zira aralıklı olarak tam 13 yıl süren çatışmalar ve ülke topraklarının geniş kesimlerindeki otorite boşluğu nedeniyle altyapıda tahminen (2017 itibarıyla) 120 milyar dolarlık hasar oluşmuştur.⁸ Ülkede; elektrik direklerinin ve tellerinin, hatta tren raylarının ve küçük çaplı bazı fabrikaların bile sökülüp hurda olarak satılması şeklinde ağır bir altyapı tahribatı yaşanmıştır. Hasar o kadar büyüktür ki siyasi koşulların düzgün işlemesi ve kurumsal oturmuşluğun sağlanması halinde dahi toparlanmanın en az on yıl süreceği tahmin edilmektedir.

Suriye'nin yeniden ayağa kaldırılabilmesi

için altyapı, enerji ve konut öncelikli olmak üzere, gıdadan dayanıklı tüketim mallarına ve eğitime kadar çok sayıda sektörde en az 400 milyar dolarlık yatırım yapılmasına ihtiyaç olduğu BM raporlarında ifade edilmiştir. Türkiye bu sektörlerin tamamında etkin ve tecrübe sahibidir. Türk iş insanlarının ve firmalarının; farklı coğrafyalardaki çatışma sonrası yeniden imar çalışmalarında deneyim kazanmış olmaları, kalite, coğrafi yakınlık ve yetkin lojistik gücü gibi avantajları da vardır. Bu artı değerlerimizden Suriye’de istifade edilmesi, çimento ve inşaat malzemeleri sektörümüzün de kaçınılmaz olarak büyük talep görmesini sağlayacaktır.

İç savaş sürecindeki güvensiz ortamda lojistik sektörümüzün güzergahından çıkartılan Suriye’nin yeniden devreye alınması, maliyetlerin düşmesine, rekabet avantajımızın artmasına, Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkeleri pazarına kolay ve hızlı erişim sağlamamıza yarayacaktır. Ancak bunun için gerek şart olan “güvenliğin sağlanması” yanında “karayolu altyapısının yeniden imar edilmesine” de ihtiyaç vardır.

Suriye’nin yeniden imarında devreye girebilecek Türk müteahhitlik hizmetleri ve inşaat malzemelerine ilaveten ihracat açısından imalat sanayi ürünleri ile hububat, bakliyat, yağlı tohumlar ve mamulleri, her türlü yemeklik yağ, yaş sebze-meyve ilk sırada olmak üzere tarım ürünlerimiz de öne çıkabilecektir.

Ülkemizdeki sığınmacıların önemli kısmı kendi rızalarıyla ülkelerine döndüğü takdirde; Türkiye’deki ürün ve hizmetlerin

kalitesine, Türk iş insanlarının iş yapma kapasitesine, dilimize ve iş kültürümüze aşinalıklarını da beraberlerinde Suriye’ye götüreceklerdir. Buna, eski rejim muhaliflerinin kontrol ettikleri bölgelerin ticari olarak ülkemizle entegre vaziyette oluşu ve Türk Lirasının buralardaki yaygın geçerliği de yardım edecek ve yeni Suriye’deki ekonomik potansiyelimiz 2011 öncesindeki seviyesinin üzerine çıkabilecektir. 2023’ten itibaren tüm ürünlerini sıfır gümrük tarifesiyle Suriye’ye satan ve neredeyse tam ekonomik entegrasyon sağlamış olan İran’ın bu ülke üzerindeki etkisinin kırılmış olması da Türkiye lehine bir durum yaratacaktır.

Sonuç Yerine

Suriye’ye ilişkin beklentilerimizin gerçekleşmesinin; en başta Suriye’nin toprak ve nüfus bütünlüğünü muhafaza etmesine, terör unsurlarından temizlenmesine, asgari güvenlik ve istikrara kavuşmasına, yeni yönetimin Türkiye’ye dostane yaklaşmasına bağlı olduğu ifade edilebilecektir.

Bu aşamada, mevcut gelişmelerin tam olarak neye dönüşeceği belirsizliğini korumaktadır. Durumun kısa sürede netleşmesi beklenmemekle birlikte, sürecin ülkemiz lehine gelişebileceği ihtimalini hesaba katarak, uygun şartlar oluştuğunda Suriye’deki ekonomik ve ticari potansiyelimizin maksimize edilebilmesi adına hemen harekete geçebilecek şekilde hazırlıklı olunmasında fayda görülmektedir.

KAYNAKÇA

¹T.C. Ticaret Bakanlığı. (2020) Suriye Ülke Profili. <https://www.deik.org.tr/uploads/suriye-ulke-profil-2020.pdf>

²CNBC-e. Suriye'nin yeniden inşası kaç mal olur? (2024, Aralık 9) <https://www.cnbce.com/gundem/suriyenin-yeniden-insasi-kaca-mal-olur-h7397>

³Ekonomi Gazetesi. (2024, Aralık 12) Suriye'de yeni hükümet için çalışmalar hızlandı. <https://www.ekonomigazetesi.com/dunya/suriyede-yeni-hukumet-icin-calismalar-hizlandi-43836/>

⁴NTV. (2024, Aralık 11) Esad gitti captagon cumhuriyeti bitti. <https://www.ntv.com.tr/dunya/esad-gitti-captagon-cumhuriyeti-bitti-5-milyar-dolar-kazaniyordu,JuS042r3FEqaLkuwRrjRig>

⁵Karataş, Ş. (2015) Türkiye'nin uluslararası siyasi ilişkilerinin ekonomik ilişkileri etkisi ekseninde; Suriye, Irak ve İran ile dış ticareti. Gümrük ve Ticaret Dergisi, sayı 5. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1020192>

⁶CNBC-e. (2024, Aralık 9) Türkiye-Suriye ticaretinde yeni bir dönem başlar mı? <https://www.cnbce.com/is-dunyasi/turkiye-suriye-ticaretinde-yeni-bir-donem-baslar-mi-h7411>

⁷TÜİK. (2024, Ekim) Dış Ticaret İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Ekim-2024-53533>

⁸Devads, S.Ş Elbadawi, I.Ş Loayza, V.N. (2019, Ağustos) Growth After War in Syria. World Bank Policy Research Working Paper. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/424551565105634645/pdf/Growth-after-War-in-Syria.pdf>

#İşimizTicariDiplomasi
#BusinessDiplomacy

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER KURULU
FOREIGN ECONOMIC RELATIONS BOARD

Huzur Mahallesi, Azerbaycan Caddesi
Skyland Sky Office No: 4 B Blok Kat: 21-22
Seyrantepe 34475 Sarıyer/İstanbul

 /deikiletisim | www.deik.org.tr